

Aleš Debeljak: *Evropa brez Evropejcev*. Ljubljana: Založba Sophia, 2004.

Aleš Debeljak, avtor vrste literarnih knjig in eden najaktivnejših slovenskih piscev na mednarodnem kulturnopolitičnem in književniškem prizorišču, je napisal aktualno zbirko esejev oziroma razmišljanj o pojavu, ki je za nas več kot izzivalen, čeprav ga najbrž še niti ne znamo prav definirati. Gre za to, kakšno Evropsko unijo bi radi imeli in v kakšnem odnosu do nje naj bi bile identitete posameznih držav članic. In sploh, ima, ali bolje, kakšno identiteto naj bi imela EU? Naslov same knjige je – kot se potlej bralec lahko prepriča med branjem – več kot skeptičen: te identitete praktično (še) ni, zato niti ni mogoče govoriti o “Evropejcih”, vsaj ne v tem smislu, kakor se danes o pripadnikih kake članice EU lahko reče, da so Nemci, Francozi, Italijani, Madžari, Slovenci itd. Toda po avtorjevem mnenju vendarle čutimo, da EU ne more biti le skupnost držav, ki so se povezale in ustanovile zvezo, zagotavljajočo jim določene ekonomske ugodnosti. Tak status EU se v prihodnosti ne bi pokazal kot produktiven; od zveze se pričakuje nekaj več, svojevrstno višjo sintezo vrednot, zaradi katerih bi se njeni državljani čutili kot njeni pripadniki. Seveda je sedanje stanje daleč od tega ...

Avtor opozarja, da je EU projekt elit, ne pa širokih populacij, in njeni skupni temelji se prikazujejo pravzaprav bolj kot “sanja”, ne pa kakšno resnično dejstvo, saj je med članicami EU toliko razlik, da jih je skoraj nemogoče premostiti. V knjigi je razgrnil menda ves spekter tenzij in številnih nasprotij med nacijami in njihovimi kulturnimi razmerami, nacionalističnimi politikami, iskanji novih oblik demokracije in soglasja; kar vse bi šele omogočilo skupne temelje sožitju Evropejcev; meni, da je zahodna Evropa še vedno družina zase, “ločena od ostale celine”, in to navzlic odgrnjeni železni zavesi, koncu hladne vojne in zrušitvi komunističnih despotizmov.

V prvem delu knjige Debeljak pove, da v njej opisuje štiri izbrane vidike modernega oblikovanja Evrope. Ni namreč upravičeno upati, da bi bilo možno doseči "bolj tesno unijo", ne da bi premislili možnosti za izboljšanje same zasnove in trajajoče kvalitete teh temeljev. Ti temelji naj bi bili: prvi ekonomističen, drugi (ozemeljski) kot negativna določitev tega, kaj Evropa je in kje se neha, tretjega je treba videti v skupnem mentalnem okviru, ki bi zavezoval kulturno in doživljajsko zavest vseh evropskih posameznikov in skupnosti, četrtega bi bilo treba dojeti kot demokratski primanjkljaj same gonilne institucije – EU.

V *Strašni asimetriji "evropske identitete"* je govor o nastajanju različnih političnih silnic v EU, vzrokih za pomiritev zgodovinskih nasprotnic in upravičenost združevanja, o vlogi tržišča pri združevanju, kozmopolitizmu, Evropi in Balkanu, dveh vizijah Evrope ... Tudi v nadaljevanju je to dobro informativno branje, čeprav se mestoma zdi, da posamezni teksti/eseji ne rastejo (zemljepisno, zgodovinsko) drug iz drugega, ampak sledijo temam, ki se pojavljajo spontano in so ovira na poti nastajanja temeljev skupnega "evropejstva". Vendar pri tem sledenju vodilni ideji pisec ni kak preprost privrženec tega pojma. Nikakor ne gre za dajanje receptov, temveč zgolj za opise razmer, ki prvotno "sanjo" o združevanju lahko samo ogrožajo: je dosleden realist in prej kot kaj nasprotnega ga navdaja močan evroskepticizem, ki je pravzaprav nekakšna rdeča nit skozi "sanje" te knjige. Seveda navaja vzroke zanj (govori o štirih izvorih), kot določeno svarilo pa mu pri vzpostavljanju "evropejstva" služi tudi "lekcija jugoslovanstva": iz nje izhaja nauk, da bi globalno evropejstvo, vsiljeno do zgoraj, kot je bilo jugoslovanstvo vsiljeno narodom v Jugoslaviji, končalo v slepi ulici. Za Debeljaka je republikanska demokracija izhodišče za misel na izsanjano združevanje, takšne pa v Jugoslaviji ni bilo. Gradnja "jugoslovanstva od zgoraj" ... je namreč "tudi pripomogla k zrušitvi politične države, v kateri je ta proces potekal". Vendar se mu zdi, da bi danes bilo treba "osvežiti spomin na jugoslovanstvo kot potencialno pomembni, čeprav zlorabljeni vosek ...", ki je "kot oblika zagotavljanja mnogoterih identitet vendarle držal krila južnoslovanstev skupaj vse do takrat, ko se je bilo mogoče še dogovarjati o skupnem cilju, tj. do zgodnjih sedemdesetih let". A zdi se, da ta "vosek" ne daje opaznega navdiha za reševanje našega primera. Evropski primer je drugačen, pravi Debeljak, priznava pa, da kulturna raznolikost v Evropi počasi "že dobiva folklorne poteze, ki imajo do mere, do katere so slikovito zamrznjene v času ... vso podporo transnacionalnih korporacij. Le-te namreč z veseljem spodbujajo množični turizem in vedno bolj popularno trženje dediščine". Določen izhod iz tega vidi v možnosti za oblikovanje *medkulturne kompetence*, ki naj bi bila v tem, da se izhaja iz medsebojnega spoštovanja identitet, ne pa privoljuje v njihovo "vrednostno-hierarhično razvrstitev". To možnost bi utegnili izkoristiti veliki, kar pomeni, da bi kritična masa populacije neke dežele, ne pa njena kakovost, prispevala kriterij za sodelovanje v skupnem življenju.

Vsekakor so med zanimivejšimi razmišljanji proti koncu knjige tudi analize slovenskih razmer v zadnjih desetih, petnajstih letih in kritične presoje kulturnih praks določenih plasti ali generacij pri nas. V tej zvezi Debeljak zagovarja pojem in kulturno politiko skupnega slovenskega kulturnega prostora, ki da ni v opreki s pospešeno globalizacijo. Prav tako je zanimiva teza o patriotizmu, ki ravno tako ni v nasprotju z idejo evropejstva, ampak v dialektični soodvisnosti – in na koncu teza o nenehnih metamorfozah identitet, v katerih se “ožje” in “širše” domovine ne izključujejo, čeprav se izpodrivajo in tekmujejo za našo pozornost, odgovornost in zvestobo. V tem pisec celo vidi tisto, kar je nemara iskal: “Prav procesi medsebojnih napetosti, trenj in tekmovalnost med identitetnimi krogi različnih jakosti in prepričevalne moči so glavni znak evropske identitete,” zapiše na koncu knjige.

Vsekakor je to samo nekaj po moje najznačilnejših poudarkov te knjige, s tezami, s katerimi se večinoma lahko samo strinjam. A to niti ni pomembno – pomembno je, da je knjiga gotovo kompetentna podlaga za nadaljnjo diskusijo o problematiki; odprla je širok razgled na evropsko refleksijo o njej in se nas še kako tiče. “Lekcija jugoslovanstva” je najbrž tudi v tem, da nas k takšni diskusiji “zadолžuje” – toliko bolj, ker le te o “jugoslovanstvu” ob pravem času ni bilo. Morda bomo z njo na začetku morebitnega nastajanja “evropejstva” preprečili kak njegov poznejši slab ali celo katastrofalen rezultat.